

21. Про чергові заходи щодо дальшого здійснення адміністративної реформи в Україні : указ Президента України від 29.05.2001 № 345/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 22. Ст. 985.
22. Про судоустрій : закон України від 07.02.2002 № 3018-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 41–42. Ст. 180.
23. Богомазова І. Исторические аспекты становления и развития института подсудности в административном судопроизводстве Украины (IX–XVIII вв.). *Закон и жизнь*. 2014. № 8/2. С. 11–15
24. Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України : указ Президента України від 1 жовт. 2002 № 889/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 40. Ст. 1856.
25. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі : указ Президента України від 16 лист. 2004 № 1417/2004. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 224.
26. Зуй В. Оскарження нормативно-правових актів: історичний аспект. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 148–155.
27. Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, 37. Ст. 446.

Одержано 21.10.2019

УДК 343.123.12:343.37

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-3379-5036>

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Реформування економічних відносин у державі обумовило появу різноманітних злочинів у сфері економічної діяльності та підвищення «професіоналізму» злочинців. Спостерігається тенденція зрощування корумпованих посадових осіб з організованими злочинними групами і злочинними організаціями, зростає їх тіньова участь в економічних та приватизаційних процесах. На думку науковців найбільш небезпечні злочинні організації стають майже недосяжними для притягнення до кримінальної відповідальності внаслідок щільних корумпованих зв'язків з представниками органів влади та управління [1, с. 188; 2, с. 126]. Розширюються корумповані зв'язки ділків злочинного бізнесу з посадовими особами державних служб.

У юридичній літературі питання щодо поняття злочинів економічної спрямованості досі залишається дискусійним. На жаль, у діючому Кримінальному кодексі України не було визначено поняття «економічного злочину», «злочину у сфері економіки» чи якогось іншого узагальнюючого терміну. Попри на це в офіційних колах, законодавчих актах та документах вживаються такі терміни, як «злочини у сфері економіки», «злочини економічної спрямованості», «злочинність у сфері економічних відносин», «економічні злочини», «злочини у сфері економічної діяльності» і т. ін. Це дозволяє говорити не лише про наукове, а й про офіційне визнання доцільності виділення таких злочинів [3, с. 68]. У зв'язку з цим слід звернути увагу на погляди науковців стосовно поняття та сутності злочинів економічної спрямованості.

Серед науковців західних країн та США, досить популярним став термін «білокомірцева злочинність», запропонований Е. Сатерлендом, котрий виділив такий різновид злочинів головним чином у залежності від суб'єкта, тобто відніс до них корисливі діяння, вчинені особами, що займають високий соціальний статус і зловживають цим, порушують правила своєї професійної діяльності [4]. Слід зазначити, що й інші зарубіжні науковці теж удосконалювали це поняття. До злочинів цієї категорії вони відносять діяння, вчинені підприємцями, чиновниками у зв'язку із господарською діяльністю, високими технологіями, відмиванням злочинних доходів і т. ін. [5–7]. Основною відмінною ознакою злочинів економічної спрямованості вони вважають їх учинення в межах реальної або фіктивної господарської діяльності.

У сучасній юридичній літературі існує точка зору, що в аналізованій площині найбільш щільно пов'язані між собою злочини проти власності та у сфері господарської діяльності. Але найбільш розповсюдженим є твердження щодо віднесення до цієї категорії злочинів, що вчиняються проти власності, у сферах господарської та службової діяльності. За кримінально-правовими ознаками до їх числа можуть бути віднесені діяння, відповідальність за які передбачена різними статтями, які містяться в 6, 7, 17 розділах КК України.

Практика боротьби зі злочинами економічної спрямованості свідчить про те, що в «чистому» вигляді окремі злочини у цій сфері, здійснюються відносно рідко. Практично будь-які злочини в економічній сфері, фінансово-господарські зловживання, прояви корупції, службове підроблення та багато інших завжди прямо чи побічно поєднані з розкраданнями та ухиленням від сплати податків. Відстеження податково-фінансової ситуації відносно фізичних і юридичних осіб часто дозволяє прогнозувати розвиток криміногенної обстановки і на ранній стадії виявляти передумови до скоєння тяжких злочинів.

Вирішення цієї проблеми на стадії досудового розслідування потребує об'єднувати делікти у залежності від об'єкта посягання, оскільки вчинення цих діянь у багатьох випадках зумовлене потребою зробити можливим,

полегшити скоєння або приховування основного злочину, пов'язаного з привласненням майна і коштів (ст. 191 КК України) та ухилення від сплати податків (ст. 212 КК України). Вивчення вироків судів, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, за кримінальними провадженнями щодо злочинів економічної спрямованості свідчать, що у практичній діяльності превалює кваліфікація злочинів за сукупністю, тому все більшої актуальності набуває питання дослідження злочинних (кримінальних) технологій в сфері економічної діяльності.

Сучасна тенденція злиття організованої злочинності з економічною обумовлює прийняття з боку керівництва держави заходів щодо удосконалення структури правоохоронних органів та їх взаємодії шляхом:

- реформування діючої правоохоронної системи, зокрема, правоохоронних органів, що займаються виявленням та розслідуванням вказаної категорії злочинів;
- проведення спільних великомасштабних цільових заходів на об'єктах економіки, що найбільше піддались впливу організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на здійсненні великих шахрайських операцій у бюджетній сфері;
- розробки і здійснення спеціальних операцій з виведення бюджетно-утворюючих підприємств з-під впливу кримінального насильства;
- проведення оперативно-розшукових й організаційних заходів, спрямованих на припинення незаконного обігу піддакцизних товарів, у тому числі тютюнових виробів, а також перекриття каналів витоку доходу від їх реалізації в тіньову економіку.

Для підвищення ефективності протидії злочинам в сфері економіки в Україні продовжується реформування діючої правоохоронної системи. У вересні 2019 року Уряд прийняв рішення, яким ліквідував Департамент захисту економіки Національної поліції України, що займався розкриттям економічних злочинів. Нагадаємо, що ця служба була створена в колишньому СРСР ще в минулому столітті, 16 березня 1937 року. Безумовно вона має певні традиції і результати у боротьбі з економічною злочинністю. В минулому з фахівців цієї служби було укомплектовано спеціальні підрозділи по боротьбі з економічними злочинами і корупцією УБОЗ, а також оперативні підрозділи податкової міліції.

У жовтні поточного року Верховна Рада схвалила у першому читанні законопроект № 1208-2 «Про Бюро фінансових розслідувань». Цей законопроект розроблено з метою розділення сервісної та правоохоронної функцій Податкової служби, ліквідації податкової міліції, оптимізації структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері фінансів, усунення дублювання їх функцій. На думку авторів законопроекту введення в дію цього закону буде сприяти: 1) запровадженню нових аналітичних підходів протидії фінансовим злочинам та проведенню результативних розслідувань складних злочинних схем; 2) запобіганню втрат бюджету шляхом попередження фінансових злочинів та мінімізації недобросовісної конкуренції; 3) оптимізації структури правоохоронних органів та матеріально-технічної бази [8].

Вважається, що прийняття Закону призведе до більш ефективної діяльності правоохоронних органів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави та її економічної безпеки, і як наслідок, зменшення тіньового бізнесу в Україні та збільшенні надходжень податків та зборів, оптимізації структури правоохоронних органів, їх матеріально-технічної бази та скорочення загальної кількості працівників, що протидіють злочинності у сфері фінансів. Законопроект не передбачає ліквідацію будь-яких підрозділів Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ, але до Бюро фінансових розслідувань переходять повноваження щодо розслідування економічних злочинів.

До основної підслідності Бюро фінансових розслідувань будуть віднесені кримінальні правопорушення, визначені 24 статтями Кримінального кодексу (статті 204, 205, 205-1, 206, 206-2, 210, 211, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК). Якщо під час розслідування зазначених кримінальних правопорушень будуть встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтями 192, 200, 216, 358, 366 Кримінального кодексу, їх досудове розслідування буде також здійснюватися детективами БФР. Але ж аналіз наведеного переліку статей свідчить, що вказані норми в основному відносяться до розділу 7 КК України, це злочини у сфері господарської діяльності. Серед вказаних норм не має злочинів проти власності та злочинів у сфері службової діяльності, щільно пов'язаних з корупційною складовою. Після ліквідації Департаменту захисту економіки НПУ України, хто буде виявляти та розслідувати цю категорію тяжких та особливо-тяжких злочинів економічної спрямованості.

Стосовно надання детективам БФР оперативно-розшукової функції слід звернути увагу на те, що з визначених 24 статтями Кримінального кодексу правопорушень тільки п'ять складів злочинів відносяться до тяжких та особливо-тяжких, що є підставою проведення заходів оперативно-розшукової діяльності та НС(Р)Д. Слід підкреслити, що у відповідності до ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ці заходи можуть проводитись тільки в межах оперативно-розшукової справи або в якості НС(Р)Д в ході кримінального провадження за тяжкими та особливо-тяжкими злочинами. Постає питання, чи доцільно створювати під цю службу оперативно-технічні підрозділи та підрозділи кримінальної розвідки, коли вони вже функціонують в структурі НПУ України, СБУ та інших правоохоронних органах.

Серед сучасних заходів щодо реформування правоохоронних органів керівництва країни пропонує провести розподіл Державної фіскальної служби, на окремі: Державну податкову та Державну митну служби. Виокремлення Державної податкової служби вже фактично завершено, вона отримала повноваження з реалізації державної податкової політики. Наступним має стати завершення формування Державної митної служби та прийняття Кабінетом Міністрів України відповідного рішення. Лише час може показати чи дадуть ці реформи позитивний результат.

Список бібліографічних посилань

1. Пчолкін В. Д. Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з правоохоронними органами України у боротьбі зі злочинністю економічної спрямованості // Правове, організаційне та методичне забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ : тези доп. та повідомл. учасників Всеукр. наук.-практ. конф., 10 черв. 2011 р. Львів : ЛДУВС, 2011. С. 187–191.
2. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организационными группами, преступными организациями. Руководство для следователей : науч.-практ. пособие. Харків : Лицей, 2000 г. 280 с.
3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Акад. держ. подат. служби України, 2002. 449 с.
4. Edwin H. Sutherland Wite-Collar Crimnality. *American Sociological Review*. 1940 (Feb.). Vol. 5, No. 1. P. 1–12.
5. Gornik O. Przestepczosc gospodarza i jej zwalczanie / Oktawia Gornik. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994. 199 s.
6. Imre A. Wiener Economic criminal offences: a theory of economic criminal law. Wiener. Budapeszt : Akademia Kiado, 1990. 107 p.
7. Schmitt B. Kriminologie, Jugendstrafrecht, Strafvollzug. 3, völling neu bearbeitete. Auflage, 2001. 200 s.
8. Про Бюро фінансових розслідувань : проект закону України № 1208-2 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66887 (дата звернення: 26.10.19).

Одержано 31.10.2019

УДК 342.71

Олександр Іванович РАДЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-1572-8048>

ГРОМАДЯНСТВО У МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Громадянство є відправною точкою у стосунках особи і держави. Воно дозволяє чітко визначити межі таких відносин, їх зміст, який у юридичній площині виявляється у взаємних правах і обов'язках. Надаючи особі своє громадянство, держава свідомо бере на себе зобов'язання із захисту основних (конституційних) прав і свобод як всередині країни, так і за кордоном.

Загальновідомо, що статус людини суттєво відрізняється від статусу громадянина за своїм наповненням. Статус людини передбачає наявність у неї гарантованих міжнародними актами на кшталт Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо. Перелік закріплених у цих міжнародних актах прав і свободи людини є достатньо широким і включає фундаментальні права, насамперед особистого характеру, зокрема право на життя, свободу і особисту недоторканність, повагу до честі і гідності особи, свободу думки і поглядів, свободу пересування, таємницю комунікації, вільний доступ до інформації, а також низку прав і свобод політичного, економічного, соціального, культурно-духовного, екологічного та іншого характеру.

Нині у юридичній науці в основу класифікації прав і свобод як людини, так і громадянина покладають різні критерії. Так, одним з-поміж них виступає важливість (значимість) права/свободи для людини. Проте, у контексті теми даної доповіді нас цікавлять два критерії. Відповідно до одного з них усі права прийнято поділяти на основні (або як їх ще часто називають конституційні) та неосновні (або другорядні, чи додаткові). Останні інколи ще називають доповнювальні. У свою чергу, згідно з усталеним у сучасній юридичній науці підходом конституційні права і свободи розрізняють за сферою – особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні (інколи їх об'єднують в одну групу соціально-економічних прав і свобод), культурні (культурно-духовні) та екологічні.

І права людини, і права громадянина є об'єктом захисту з боку держави. Наразі такий захист здійснюється на двох рівнях: міжнародному і національному. Проте, ступінь, а точніше глибина, захисту прав і свобод людини і відповідно громадянина суттєво відрізняються.

Людина може розраховувати на захист своїх базових або основних прав і свобод, насамперед в рамках міжнародно-правового механізму. Яскравим прикладом може слугувати діяльність Європейського суду з прав людини. Відсутність у людини громадянства певної держави (у статусі апатридів) суттєво обмежує її у використанні можливих юридичних засобів захисту своїх прав, свобод та законних інтересів. Маються на увазі ті засоби, підставою для застосування яких є громадянство. Останній безпосередньо засвідчує наявність постійного правового зв'язку між фізичною особою і державою, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Саме у такому розумінні дефініція «громадянство» застосовується, зокрема, у Законі України «Про громадянство України». Наявність відповідного правового зв'язку є відправною точкою для виникнення взаємних прав і обов'язків між особою і державою. Саме з моменту набуття громадянства особа може розраховувати на захист конституційних (але не основних прав) з боку держави. Іншими словами, факт наявності у особи громадянства дає державі юридичні підстави вживати усіх передбачених конституцією та законами заходів і засобів для захисту прав і свобод особи, яку вона визнала своїм громадянином.